

International
SOCIAL SCIENCES
STUDIES JOURNAL

SSSjournal (ISSN:2587-1587)

Economics and Administration, Tourism and Tourism Management, History, Culture, Religion, Psychology, Sociology, Fine Arts, Engineering, Architecture, Language, Literature, Educational Sciences, Pedagogy & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:47
sssjournal.com

pp.5740-5748
ISSN:2587-1587

2019
sssjournal.info@gmail.com

Article Arrival Date (Makale Geliş Tarihi) 28/08/2019 | The Published Rel. Date (Makale Yayın Kabul Tarihi) 22/10/2019
Published Date (Makale Yayın Tarihi) 22.10.2019

ÇOCUK KORUMA SİSTEMİNDEKİ SICAK YUVA: TÜRKİYE’DE KORUYUCU AİLE MODELİ

WARM HOME IN THE CHILD PROTECTION SYSTEM: MODEL FAMILY PROTECTION IN TURKEY

Öğr. Gör. Ceylan SÜLÜ AKGÜL

Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet ABD, Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Delice Meslek Yüksekokulu, Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9147-9664>

Prof. Dr. Fethi GÜNGÖR

Yalova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2581-0205>

Article Type : Research Article/ Araştırma Makalesi

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.26449/sss.1804>

Reference : Sülü Akgül, C. & Güngör, F. (2019). “Çocuk Koruma Sistemindeki Sıcak Yuva: Türkiye’de Koruyucu Aile Modeli”, International Social Sciences Studies Journal, 5(47): 5740-5748.

ÖZ

Modernleşme sürecinde geleneksel geniş aile yapıları hızla kırılmaya başlamış ve çekirdek aile yapıları, dahası parçalanmış aile yapıları sıklıkla görülmeye başlanmıştır. Aile kurumunun geçmişe nazaran önemini yitirmesiyle aile politikaları önem kazanmaya başlamış ve özellikle çocuklara yönelik faaliyetlerde artış yaşanmıştır. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde çocukları korumaya yönelik uygulamalar kapsamında ailesi yanında korunamayan ve temel bakımları sağlanamayan çocukları korumaya yönelik alternatif bakım yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemler içinde çocuğun kurum bakımından ziyade aile ortamında yetişip topluma kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Çalışmamız kapsamında korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara aile ortamında sunulan hizmetlerden biri olan koruyucu aile hizmeti incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Koruma Sistemi, Alternatif Bakım, Koruyucu Aile

ABSTRACT

In the process of modernization, traditional large family structures began to break down rapidly, and core family structures, as well as fragmented family structures, often began to be seen. With the loss of importance of the family institution compared to the past, family politics gained importance and there was an increase in activities especially for children. Within the framework of the social protection concept, alternative care methods have been developed to protect children who are not protected by their families and whose basic care is not provided. In these methods, it is very important for the child to be educated and raised in the family environment in terms of the institution. For the children in need of protection within the scope of our work, protective family service, one of the services offered in the family environment, has been examined.

Key Words: Child Protection System, Alternative Care, Protective Family

1. GİRİŞ

Çalışmanın başlangıcında korunmaya ihtiyacı olan çocukların kimler oldukları ve ülkemizde hangi hizmetlerden yararlandıkları konusunda bilgi vermek, konunun daha verimli şekilde ele alınması açısından yararlı olacaktır.

Korunmaya ihtiyaç duyan çocuk; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup;

- a) Ana veya babasız, ana ve babasız,
- b) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan,

- c) *Ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen,*
 d) *Ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu ifade eder (Sosyal Hizmetler Kanunu, m.3.).*

Tomanbay'a göre "korunmaya muhtaç" kavramı; kendine bakma yeterliğine ve gücüne sahip olmayan ve aynı zamanda kendisine bakacak kimsesi de bulunmayan kimse için kullanılmaktadır (1999: 158). Görüldüğü üzere koruma altına alınan ya da alınması gereken çocuklar; ailesi tarafından ihmal ve istismara uğrayan veya çocuğun biyo-psiko-sosyal gelişimi açısından bakımını tehlike altına sokacak olan ailelerden neşet etmektedir. Tüm bu faktörlere ek olarak ailesi bulunmayan ya da aile fertlerinin herhangi birinin eksikliği ya da aile fertlerinin çocuğun bakımını sağlayacak maddi ve manevi olgunluğa ulaşamamış olması ve son olarak da bu bireylerin (genellikle zihinsel veya ruhsal) sağlık problemlerinin olması sayabileceğimiz korumaya ihtiyaç durumları arasında yer almaktadır.

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin hükümlerine göre ise, geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olmaktadır. Sözleşmenin tarafı olan devletler, bu durumdaki çocuklar için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlamak durumundadırlar. Uygun bakım türleri arasında bakıcı aile yanına verme, İslam hukukundaki kefalet (*kefâle*), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirme yer almaktadır. Hangi bakımın daha uygun olacağına karar verilirken çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinî, kültürel ve dil kimliğine gereken saygının gösterilmesine özen gösterileceği bildirilmektedir (Karataş, 2007: 9).

Çeşitli sebeplerle korunmaya ihtiyaç duyma durumuna maruz kalan çocuklara uygulanabilecek çeşitli alternatif bakım hizmetleri bulunmaktadır. Bu bakım hizmetleri kapsamında;

- akraba, tanıdık veya komşu herhangi bir ailenin resmî olmayan bakıcılığı,
- profesyonel koruyucu aile bakımı,
- evlat edinme işleminden önce evlat edinecek aile yanına geçici yerleştirme,
- evlat edinme,
- olağanüstü durumlarda (deprem, savaş vb.) güvenli yerlere yerleştirme
- mülteci kamplarında bakım,
- hastanelerde uzun süreli kalışlar,
- yatılı okullarda kalış,
- yatılı kalan işyerlerinde bakım,
- kollukta kısa süreli tutulmalar,
- tutuklu ve hükümlü çocukların kaldıkları ceza ve tutukevleri ile eğitim evlerinde bakım,
- kısa ve uzun erimli kuruluş (çocuk yuvaları, yetiştirme yurtları) bakımı,
- çocuklar için geliştirilmiş denetimli bağımsız yaşam düzenlemeleri

yer almaktadır (Karataş, 2007: 8-9).

Tüm bu alternatif bakım hizmetleri arasında öncelikle çalışmamızın odak noktasını oluşturan ve ülkemizde sunulan çocuk hizmetleri açısından önem taşıyan koruyucu aile hizmeti ve evlat edinme modelleri ele alınacaktır.

2. KORUYUCU AİLE HİZMETİNİN KAPSAMI VE ÖNEMİ

2.1. Koruyucu Ailenin Tanımı ve Kapsamı

Koruyucu aile; "Öz ailesi tarafından bakılamayacak durumda olan ya da öz ailesi yanında kalması bedensel, ruhsal ve sosyal gelişimi bakımından sakıncalı olduğu kabul edilen, evlatlık verilmesinin olanaklı olmadığı ya da uygun görülmediği durumlarda, evlerinde kalacağı, öz anne babasının yerini alabilecek, ona her bakımdan sürekli ya da geçici, gönüllü ya da ücretli bakım ve eğitim sağlayabilecek aile." olarak tanımlanmaktadır (Tomanbay, 1999: 159).

Osmanlı döneminden Cumhuriyet döneminin ilk yıllarına kadar koruyucu aile hizmetleri genellikle gönüllü faaliyet olarak gerçekleştirilmiştir. Gönüllü bir hizmet olmaktan çıkıp kurumsallaşma bağlamında yaşadığı kırılma noktası ile birlikte bu hizmetler daha çok kurum bakımı kapsamında sunulmaya başlamıştır. Bu süreçte kurum bakımının çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri nedeniyle, aile ortamında bakımın önemi artmıştır. Koruyucu aile hizmeti de bu artan önem sayesinde kendine daha geniş bir uygulama alanı bulmuştur.

Sıcak bir aile yuvası ortamında sunulan çocuk hizmetleri korunmaya ihtiyaç duyan çocukların sevgiyi, saygıyı, örf ve âdetleri öğrenme, sağlam bir aidiyet duygusu geliştirme ve topluma daha sağlıklı bireyler olarak katılmaları açısından büyük önem arz etmektedir. Bu bağlamda koruyucu aile hizmeti, evlat edinme hizmeti, danışmanlık hizmeti ve aile yanında aynı ve nakdi yardım destekleri çocuklarımıza sunulabilecek en güzel ve verimli hizmetler arasında yer almaktadır.

2.2. Hz. Muhammed Döneminde Koruyucu Aile Uygulaması

Hz. Muhammed (s) gönüllü koruyucu aile olmanın gerekliliği konusunda tavsiyelerde bulunmuş ve bunun öneminden bahsetmiştir. Bizzat kendisi de bir koruyucu aile içerisinde yetişmiş olan Hz. Muhammed (s), koruyucu aile olarak da insanlığa örnek olmuştur. Mesela, sahabilerden Es'ad b. Zürâre vefat etmeden önce Resulullah'ın (s) üç kızına koruyucu aile bakımı sağlamasını vasiyet etmiştir. Babalarının ölümünden sonra Hz. Muhammed bu üç çocukla koruyucu aile olarak ilgilenmiştir (Sarıçam, 2007: 351). Sadece Allah'ın Son Elçisi değil kıymetli eşi Hz. Âişe de, "Öksüz ve yetim kızları himayesine alır, onları büyütür, yetiştirir ve sonra da onları evlendirirdi. Kendisinin çocuğu yoktu ama o, öksüz ve yetim kızların annesi idi." (Ağırman, 2006: 98). Görüldüğü üzere koruyucu aile hizmeti gerek toplumumuza sağlıklı bireyler kazandırmak gerek çocuklarımızın sıcak aile ortamında yetişmesini sağlamak gerekse şahsiyetlerini sağlam manevi temeller üzerine inşa etmeleri açısından oldukça büyük önem taşımaktadır.

2.3. Koruyucu Aile Sistemini Doğuran Sebepler

Bu hususlardan hareketle koruyucu aile sisteminin ortaya çıkış sebeplerini genel olarak üç başlık altında toplamak mümkündür. Bakıldığında; 1. sırada ailevi sebepler (ailenin dağılması, ailedeki hızlı değişim ya da ebeveynlerden birinin ölümü), 2. sırada ekonomik sebepler (yoksulluk, gelir dağılımındaki adaletsizlik), 3. sırada ise çocuğun ihmali, şiddet ya da suiistimale maruz kalması yer almaktadır (Ünal, 2015: 883).

SHÇEK (2011 yılı itibarıyla ASPB, 10.07.2018 tarihi itibarıyla de AÇSHB) kuruluşlarında kalan çocuk ve gençlerin koruma altına alınma sebepleri yüzde oranları ile sıralandığında; ailenin parçalanması (eşin vefatı/ ikinci eşin istememesi) %66,92, maddî imkânsızlık %39,85, çocuğun istenmemesi (bakacak kimsenin olmaması/ ebeveyn ilgisizliği/ aile bireyleri ile sorun/ aile içi veya dışı istismar/ çok çocuk olması/ aile içi sorunlar) %20,62, çocuğun eğitimi %3,85, ailenin diğer sebeplerden dolayı çocuğa bakamaması %4,47, diğer %6,15 (Stratejik Plan, 2009: 190) olarak yer almıştır.

3. KORUYUCU AİLE YÖNETMELİĞİ'NE GÖRE KORUYUCU AİLE MODELLERİ

2011 yılı itibarıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın kurulması ile evlat edindirme ve koruyucu aile hizmetlerini koordine etme görevi Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. 10.07.2018 ve 30474 Resmi Gazete'de yayımlanan 1 Nolu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlığın adı Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (AÇSHB) olarak değişmiş ve bakanlık bünyesindeki genel müdürlükler yeniden yapılandırılmış olmakla birlikte yönetmelik hükümleri aynen korunmuştur. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü Koruyucu Aile Yönetmeliği (Koruyucu Aile Yönetmeliği, m.4.)'ne göre günümüzde dört farklı koruyucu aile modeli uygulanmaktadır. Alt başlıklar halinde bu dört modele koruyucu aile yönetmeliği kapsamında kısaca yer verilecektir.

3.1. Akraba veya Yakın Çevre Koruyucu Aile Modeli

Veli ya da vasi dışında kalan ve kan bağı bulunan akrabalar ya da çocuğun iletişim içinde olduğu veya tanıdığı bakıcı, komşu gibi yakın çevresinde olan, en az temel ana-baba eğitimleri kapsamında eğitim almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır. Korunma ihtiyacı olan çocukların öncelikli bakım türü, çocuğun kendi ailesinin veya akrabasının yanında korunmasıdır.

3.2. Geçici Koruyucu Aile Modeli

Acil koruma gereken ya da hakkında hizmet planı oluşturulmamış ve kurum bakımı için kuruluşa yerleştirilmemiş ya da kendisi için planlanan hizmet modelinden çeşitli sebeplerle henüz yararlandırılamamış çocuklar için, temel ana-baba eğitimleri ve koruyucu aile; birinci ve ikinci kademe

eğitimini almış profesyonel kişi ve ailelerin sağladığı birkaç gün ile en fazla bir ay arasında değişen bakımdır.

3.3. Süreli Koruyucu Aile Modeli

Öz ailesi yanına kısa sürede döndürülme imkânı bulunmayan ya da kalıcı olarak aile yanına yerleştirilemeyen çocuklara, tercihen temel ana-baba eğitimlerini ve koruyucu aile birinci kademe eğitimini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır.

3.4. Uzmanlaşmış Koruyucu Aile Modeli

Özel zorlukları ve ihtiyaçları olan çocuklara yardımcı olabilecek lisans eğitimine sahip veya eşlerden biri en az ilköğretim düzeyinde olmak üzere temel ana-baba eğitimleri, koruyucu aile birinci ve ikinci kademe eğitimlerini almış kişi ve ailelerin sağladığı bakımdır. Uzmanlaşmış koruyucu aile modelinde koruyucu aile, çocukla birebir ilgilenerek onunla güven dolu ve rehberlik edici iletişim sayesinde çocuğun ihmal/istismar nedeniyle yaşadığı olumsuzlukları azaltabilmektedir.

4. KORUYUCU AİLE SİSTEMİNE İLGİ DÜZEYİ

Koruyucu aile sisteminin özellikle 1990'lı yıllardan itibaren bir kırılma göstermesine rağmen ideal seviyede talep olup olmadığı çalışmamız açısından tartışılması gereken önemli noktaların başında gelmektedir. Karataş'a göre koruyucu aile sistemi Türkiye'de istenen seviyede bir artış gösterememiştir (2007: 15). Bunun sebepleri üzerinde birtakım çalışmalar yapılmaktadır. Ancak yapılan bu çalışmalara ek olarak kapsamlı ve derinlemesine alan araştırmalarına gereksinim olduğu açıktır. Koruyucu aile uygulamasını, bir yandan uluslararası standartlar ışığında diğer yandan toplumsal ve kültürel yapıyla daha uyumlu bir biçimde geliştirebilmek için köklü bir paradigma değişikliğine gitmek gerekmektedir.

4.1. Hanehalkı Sayısında Azalma

Koruyucu aile sistemleriyle ilgili gözden kaçırılmaması gereken temel husus, modern dönem aile yapılarında vuku bulan hızlı değişim ve dönüşüm sebebiyle tek kişilik hanehalkı sayılarının hızla artmış olmasıdır.

Tablo1. Yıllara Göre Hanehalkı Tipleri, 2006-2013 (Type of households by years, 2006-2013)

Yıl Year	Toplam Total	Tek kişilik hane halkları Households with single person	Tek ebeveynli hane halkları Households with single parent	Toplam Total	Çiftlerden oluşan hanehalkları (Household couple)		
					Çocuklu çiftlerden oluşan hane halkı Household couples with children	Çocuksuz çiftlerden oluşan hanehalkı Household couples without children	Üç kuşaklı içeren hanehalkı Households with three generations
2006	100,0	6,1	7,2	70,0	57,0	13,1	16,6
2007	100,0	6,5	7,3	70,0	56,2	13,8	16,3
2008	100,0	6,9	7,3	69,4	54,7	14,7	16,4
2009	100,0	7,7	7,6	69,8	53,7	16,1	15,0
2010	100,0	7,5	7,6	70,2	54,7	15,4	14,7
2011	100,0	7,9	7,8	70,0	55,1	14,9	14,4
2012	100,0	8,6	8,1	69,8	54,0	15,8	13,5

Toplumun düzenli bir işleyişe sahip olabilmesi ve en önemlisi de mutlu bir toplum olabilmesi açısından aile kurumunun ne denli büyük bir önem taşıdığı açıktır. Konuya ilişkin son verilere bakıldığında, ADNKS son sonuçlarına göre; ülkemizde tek çekirdek aileden oluşan hane halklarının oranının, 2014 yılında %67,4'den, 2018 yılına gelindiğinde %65,3 doğru ufak bir düşme yaşadığı, tek kişilik hane halklarının oranının ise 2014 yılında %13,9 iken 2018 yılında %16,1'e yükseldiği sonucuna ulaşılmıştır (<http://www.tuik.gov.tr/İstatistiklerle+Aile>, 2018).

Yine 2014 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırması sonuçlarına göre, kendilerini en fazla ailelerinin mutlu ettiğini ifade eden bireylerin oranı 2013 yılında %73,0 iken, 2014 yılında bu oran %73,3'e yükselmiştir. Erkeklerin %77,3'ü 2014 yılında kendilerini en fazla ailelerinin mutlu ettiğini ifade ederken, kadınlar için bu oran %69,3 olduğu görülmüştür (TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2014). %73,0'lük bir oran ailelerin bireylerin mutluluk kaynağı olduğunun yüksek bir göstergesi olmuştur.

2018 yılına gelindiğinde ise, kendilerini ailelerin mutlu ettiğini ifade eden bireylerin oranı % 74,2' ye yükselmiştir. Erkeklerin % 78,7'si, kadınların ise % 69,7'si kendilerini en fazla ailelerinin mutlu ettiğini bildirmiştir (TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018).

Bu bağlamda soğuk ve kalabalık kışlaya benzeyen yatılı kurumlarda kalan çocuklarımızın sıcacık aile ortamlarında barındırılması ve kendilerine ait bir yuvalarının olduğunun farkına vararak büyümeleri onların psiko-sosyal gelişimi açısından oldukça büyük önem taşımaktadır. Özellikle çocuklarının bakımını çeşitli sebeplerden ötürü sağlayamayan ya da aile fertlerinden herhangi birinin eksikliği sebebiyle çocuklarının temel bakımını karşılayamayan ailelerin çocuklarının şefkatli ellerde gelişimlerini sağlamaları ve bu bağlamda politikalar geliştirilmesi ülkemiz adına sevindirici bir gelişmedir. Ancak, koruyucu aile hizmetinin önemi toplum genelinde yeterince kavranmış mıdır? Bu hizmet ülkemizde ihtiyacı karşılayacak düzeyde gelişim gösterebilmiştir? Koruyucu aile hizmetinden faydalanmak isteyen aileler kendi haklarının ve çocukların haklarının neler olduğunun yeterince farkına varabilmişler midir? Bu husus müstakil bir çalışmada incelenmelidir.

4.2. Türkiye’de Koruyucu Aile Sayısı

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın (yayınlandığı yıl ASPB) Nisan 2018 tarihli verilerine göre, Türkiye genelinde mevcut koruyucu aile sayısının 5 bin 289 haneden ibarettir. İllere göre koruyucu aile oranları incelendiğinde; en fazla koruyucu ailenin 486 aile ile İstanbul’da olduğu görülmüştür. İstanbul’u 360 aile ile İzmir, 312 aile ile Ankara, 201 aile ile Kayseri ve 187 aile ile de Kocaeli illeri takip etmiştir (TÜİK İstatistiklerle Aile, 2018). Bu sayı ve oranlar Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük seviyede kalmaktadır. Ayrıca, ülkemizdeki ihtiyaca cevap vermekten de oldukça uzaktır.

Türkiye’de koruyucu aile sayısının nüfusa göre çok düşük kalmasının diğer birçok sebebi yanında din kültürü birikiminin öne çıktığı söylenebilir. Zira çocukların büyümesiyle aile içinde namahrem statüsü oluşabileceği kaygıları ailelerin koruyucu aile olmasını engelleyen bir etken olarak gözlenebilmekte olup bu konu müstakil bir çalışmayla derinlemesine incelenmelidir. Bu bağlamda ilgili disiplinlerden araştırmacıların katkı vereceği bir ortak araştırmayla koruyucu aile sisteminin İslam dinindeki yeri ve önemiyle Müslüman toplumların bu sosyal kuruma karşı mesafeli durmalarının sebepleri derinlemesine araştırılmayı hak etmektedir.

5. DÜNDEN BUGÜNE KORUYUCU AİLE

Koruyucu aile hizmetinin öneminin anlaşılabilmesi ve hizmetin gelişim seyrini görebilmemiz için geçmişten bugüne izlediği yolu hatırlamak önem taşımaktadır. İlk dönem sunulan koruyucu aile hizmeti ile günümüzde sunulan hizmet arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Ünal’ın (2015: 876) da çalışmasında değindiği üzere geleneksel koruyucu aile modeli ile modern dönemde uygulanmakta olan model arasındaki temel farklılıklara aşağıda yer verilmektedir.

5.1. Geleneksel Koruyucu Aile ile Modern Koruyucu Aile Arasındaki Farklar

İlk dönem ya da geleneksel koruyucu ailenin özellikleri ile günümüzde koruyucu ailenin özelliklerini şu şekilde karşılaştırabiliriz:

1- Geleneksel koruyucu aile modeli kapsamında uygulanmakta olan hizmetlere bakıldığında, temelde akrabalık ilişkileri içinde gelişmekte olduğu gözlemlenmekte ve bu hizmetlerin temelinde gönüllülük prensibinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Günümüzde ise, bir çocuğun koruyucu aile yanına verilebilmesi için hukuki ve idari kararların verilmesi ve gerekli yasal işlemlerin tamamlanması gerekmektedir. Keza, artık temel prensip gönüllülük esasında ziyade hukuki zemine dayalı devlet destekli ve çocuğun ihtiyaçlarını karşılamayı hedef alan maddi yardım ağırlıklı destekler olmaktadır. Ayrıca günümüzde uygulanmakta olan sistemde, bu konuda eğitim almış uzman kişilerin sağlayacağı destek son derece önemli olmaktadır.

2- İlk dönem diye tabir ettiğimiz koruyucu aile ile ilgili hizmetler geleneksel çerçevede dinî, ahlaki ve ailevi kaygılarla yerine getirilmektedir. Gerek toplumsal çevrenin uyguladığı psikolojik baskılar aile bireylerini tedirgin etmekte gerekse aile içerisinde bu tür hizmetleri yerine getirmeyen bireyler kendi aile efradı tarafından ayıplanmakta, bakıma ihtiyaç duyan çocuğa sahip çıkmayanlara hoş gözle bakılmamaktadır. Bu durum günümüz toplumunda, geçmişe oranla daha azaltmış bir vaziyettedir. Ancak, bu sosyal baskı yine de kalkmış değildir.

3- İlk dönemde koruyucu aile uygulamaları henüz kurumsallaşmasını sağlayamamıştır. Ancak, çeşitli vakıflar tarafından bu tür hizmet veren aileler ekonomik yönden desteklenmiştir. Çocuğun bakım

hizmetlerinde devletin rolü belirgin şekilde görülmemektedir. Günümüzde ise, koruyucu aile hizmetleri daha düzenli ve sistemli bir şekilde devlet eliyle yapılmaktadır.

4- İlk dönemdeki uygulamalar amaçları ve biçimleri açısından incelendiğinde bakıma ihtiyaç duyan çocuklara yoksulluk, savaş, ölüm vb. kritik sebeplerle koruyucu aile hizmetleri verildiği görülmektedir. Oysa günümüzde, ağırlıklı olarak ailevi ve ekonomik problemlerle ilgili gerekçelerle çocuklara hizmet verilmeye çalışılmaktadır.

5- İlk dönem koruyucu aile uygulamalarıyla günümüzü kıyasladığımızda son olarak karşımıza bakım hizmetinin zaman kapsam boyutu çıkmaktadır. Hizmetin verilmeye başlandığı dönemde genel olarak koruyucu aile bakımı/hizmetleri uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu süreç çocuğun evlenip kendi hayatını kurmasına kadar sürebilmektedir. Günümüze gelindiğinde ise, bu hizmet modeli zaman açısından belirli sınırlılıklar ve çeşitlilikler arz etmektedir.

Görüldüğü üzere çocuk koruma hizmetleri tarihsel çizgide belirli düzenlemelerden geçmiştir. Ancak hâlen gerek çocuklar açısından gerekse aileler açısından çeşitli sorunlar yaşanabilmektedir. Çalışmamız kapsamında çocukların yaşadığı sorunlar ayrı bir çerçeveden değerlendirilmektedir. Ancak ailelerin hizmet hakkında bilmesi ve dikkat etmesi gereken temel bazı hususlar da bulunmaktadır.

5.2. Koruyucu Aile Olabilmenin Şartları

Koruyucu aile olabilmenin şartlarına, 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliği ile yer verilmiştir. Bu tarihin öncesinde de korunmaya ihtiyaç duyan çocukların haklarını korumak ve onlara uygun hizmetleri sağlamak maksadıyla birtakım yasal düzenlemeler yapılmıştır.

Resmi olarak ilk uygulamalar 1949 yılında başlamış ve bu dönemde Koruyucu Aile Hizmeti 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ile koruma tedbiri olarak uygulanmaya başlanmıştır. 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ise, 5387 sayılı kanunu yürürlükten kaldırmış ve hizmetin bir koruma tedbiri olarak devam etmesini sürdürmüştür. 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ise, 6972 sayılı kanunu yürürlükten kaldırmış ve hizmetle ilgili önemli bir adım atarak, koruyucu aile sisteminin korunmaya ihtiyaç duyan çocuklara yönelik bir hizmet modeli olarak kabul edilmesini sağlamıştır (Yazıcı, 2014: 252).

2011 yılı itibariyle Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) kapatılıp, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Bakanlığın kurulması ile de çocuklar başta olmak üzere diğer tüm dezavantajlı bireyleri kapsayan 2828 sayılı ‘Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’ adı ‘Sosyal Hizmetler Kanunu’ olarak değiştirilmiştir.

2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın (ASPB) kurulmasından sonra ise 2012 yılında, 14.10.1993 tarih ve 21728 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY) yürürlükten kaldırılarak onun yerine konunun başında belirtildiği üzere koruyucu aile bakım yöntemine yeni bir yaklaşım getiren KAY, 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe konulmuştur (Yazıcı, 2014: 253).

Koruyucu aile hizmeti görüldüğü üzere başlangıçta koruma tedbiri şeklinde uygulanmaya başlamış ve 1983 yılına kadar aynı şekilde hizmet sunmaya devam etmiştir. 1983 yılından sonra sunulan hizmetleri tek bir çatı altında toplamak özellikle de çocuklara yönelik sunulan hizmetleri daha kapsamlı ve düzenli hale getirmek amacıyla Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur. Özellikle son olarak yürürlükte olan Koruyucu Aile Yönetmeliği ile de korunmaya ihtiyaç duyan çocukların iyilik halini arttırmak ve onların biyo-psiko-sosyal gelişimlerini desteklemek amacıyla daha kapsamlı ve yeni yaklaşımlar getirilmiştir. Bu kapsamda koruyucu aile olabilmenin temel birtakım şartları bulunmakta ve bu şartları sağlayamayan bireyler bu hizmeti sunamamaktadır.

Koruyucu aile yönetmeliğinin 8. Maddesinde koruyucu aile olabilmek için gereken temel şartlar belirtilmiştir. Bu kapsamda bireylerin;

1. *Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşı olması ve Türkiye’de sürekli ikamet emesi,*
2. *25-65 yaş aralığında bulunması,*
3. *En az ilkokul düzeyinde eğitim almış olması,*
4. *Düzenli bir gelire sahip olması* (Koruyucu Aile Yönetmeliği, m.8) gerekmektedir.

Görüldüğü üzere yönetmelik kapsamında bireylerin topluma biyo-psiko-sosyal düzeyde sağlıklı bireyler yetiştirebilmeleri için azami şartlar kanunlar ve yönetmelikler kapsamında belirlenmiş ve gerek ailelerin gerekse çocuğun her düzeyde iyilik halinin artırılabilmesi için genel bir çerçeve oluşturulmaya çalışılmıştır.

Ayrıca Türkiye’de uygulamanın ilk yıllarında, koruyucu aile olmak için herhangi bir zorunlu eğitime tabi olma şartı aranmazken yeni koruyucu aile yönetmeliğine göre, bu aile veya kişilerin koruyucu aile eğitimini almış olmaları bir zorunluluk haline getirilmiş olup bu husus koruyucu aile bakım yönteminin temel unsuru olarak kabul edilmiştir (Yazıcı, 2014: 253).

6. KORUYUCU AİLE OLMAK İSTEYEN BİREYLERİN YAŞADIĞI SORUNLAR

Koruyucu aile hizmeti sunulurken çocuğun aile ortamına yerleştirilmeden önce incelenmesi ve değerlendirilmesi aşamasında eksik kalan bazı önemli hususların bulunduğu, klinik ortamda çocuk ve aileyle çalışırken bariz bir şekilde gözlemlenmektedir. Çocuğun yerleştirme sonrasında uyum ve davranış sorunları değerlendirildiğinde, koruyucu aile yanına yerleştirilmeden önce ailenin ve çocuğun bu süreçte yeterince hazırlanmadıkları görülmektedir. Üstüner ve arkadaşlarının yaptığı araştırmada da (2005), koruyucu ailelerin % 29.7’ si koruyucu aile olmadan önce çocukla sadece bir kez bir araya geldiklerini ifade ederken, % 70.3’ünün ise, ortalama 2 kez çocukla görüşme yapabildiklerini belirtmişlerdir (Özbesler, 2009: 89). Koruyucu aile olmak isteyen ailelere koruyucu aileliğin daha sağlıklı ve uzun süre olabilmesi açısından çocukla birlikte yaşamaya başlamadan önce birbirlerini tanıyacak şekilde bir araya gelmeleri sağlanmalı; onların çocuk hakkında yeterli bilgiye sahip olmaları için gerekli tüm çalışmalar yerleştirme öncesinde yapılmalıdır (Ünal, 2015: 877).

Koruyucu aile hizmetinde aileler gerek hizmet hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, gerekse de tam anlamıyla bir aidiyet duygusu geliştirememesi ve çocuğa uygun bakım verememesi korkuları nedeniyle koruyucu aile olma hususunda tedirgin olmaktadır. Karataş’ın da çalışmasında değindiği gibi koruyucu aile olmak isteyen aileler çocukla ilişkilerinin hukuki temelde olmasa dahi psiko-sosyal açıdan “tıpkı bir aile gibi” olmasını istemekte, bu ilişkinin bir gün bitebileceği bilgisi ve duygusu onları rahatsız etmekte ve kaygılandırmaktadır (2007: 18). Bu nedenle çocuğun öz ailesi ile olan ilişkileri onları rahatsız etmekte, hattâ bu ilişkilerin gelişmesine direnç gösterebilmektedirler. Ayrıca zaman içerisinde öz ailenin durumunda iyileşme olması sonucunda çocuğun öz ailesine dönme ihtimalinin bulunması pek çok ailenin koruyucu aile olmaktan vazgeçmesine sebebiyet verebilmektedir.

7. KORUNMAYA İHTİYAÇ DUYAN ÇOCUKLARIN YAŞADIĞI SORUNLAR

Koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocuklar bu hizmetten yararlanma öncesinde ve sonrasında birtakım sorunlar yaşamaktadırlar. Bu duruma maruz kalan çocuklarımızın kalabalık yuvalarda koğu tipi ortamlarda hayatlarını geçirmeleri ve bu şekilde toplumun bir ferdi olmalarından ziyade, onların sıcak aile ortamında yetiştirilmesi oldukça büyük önem taşımaktadır. Ancak, Tok Kızıldağ’ın da çalışmasında belirttiği gibi, çocuğun öz ailesinden ayrılarak farklı bir ortamda yaşamak zorunda kalması, çocuk açısından ortaya psikolojik travmaya yol açan bir durum ortaya çıkarmaktadır (2012: 60). Dolayısıyla bu süreçte çocukların üzüntü, korku ve suçluluk gibi benliklerinde büyük izler bırakacak olumsuz duygulara kapılmaları ve çeşitli sorunlar yaşamaları kaçınılmazdır. Bu problemleri dönemi atlamanın yollarından biri çocuğun sağlıklı bir başka aile ortamında yetiştirilmesidir.

Nitekim sunulan hizmetin öneminin ve uygulama boyutunun arzu edilen düzeye ulaşmamış olması bir dizi sorunların doğmasına yol açmakta, aynı zamanda etkili önlemlerin alınmasını da zorlaştırmaktadır. Binlerce kimsesiz çocuk, yeterli bakımı alamadan ve en önemlisi sevgi yoksunluğu çekerek kışlaya benzeyen yatılı kurumlarda büyümektedir. Bu çocukların beden ve zihin gelişmeleri ile ruh sağlıkları çoğu kez yeterli düzeye erişememektedir. Dolayısıyla bu çocuklar sıkça hastalanmakta ve hastalıkları da diğer çocuklara oranla daha ağır seyredabilmektedir.

Ülkemizde çocuklara yönelik faaliyet gösteren kamu kurumlarında gerekli sağlık personeli de bulunmasına rağmen kurumlarda bakılan çocuklar arasında ölüm oranı ülke ortalamasının üstündedir. Özellikle küçük yaştaki çocukları ve bebekleri ölüme sürükleyen temel sebep sevgisizliktir. Peki sevgisizlik ölüm nedeni olabilir mi? Aslında sevgi ve ilgi yokluğu doğrudan ölüme yol açmasa da dolaylı olarak ölüme sebebiyet verebilmektedir. Bakımevlerinde barındırılan çocukları yakından gözlemlemek bu savı doğrulamaktadır (Yörükoğlu, 2007: 192; Yörükoğlu, 1998: 47).

Ayrıca, koruma altına alınmadan önce ya da koruma altında iken yaşanan travmatik deneyimler sonucunda bu çocukların gelişimi yaşatlarından geri olabilmektedir. Örneğin algılamaları yaşatlarına göre daha geri

olabilmekte, deneyimleri sebebiyle yetişkinlerle güven temelli ilişkiler kurmakta zorlanabilmekte, kendilerini suçlama, başarısızlık, suçluluk, uyum problemi, bağlanma sorunu gibi olumsuz duyguları yoğun olarak yaşayabilmektedirler. Çocukların bu özellikleri, koruyucu aile ile aralarında ciddi uyum sorunları yaşanmasına neden olabilmektedir (Karataş, 2007: 17).

Özellikle konuyla ilgi yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda koruyucu aile yanında büyüyen çocukların zekâ gelişimi, ruhsal olgunluk, toplumsal uyum bakımından, yuva çocuklarından ileri olduğu tespit edilmiştir (Goldfarb, 1944: 441; Akt.: Yörükoğlu, 1998: 50).

Kurum bakımına verilen çocuklarla aile ortamında büyüyen çocuklar arasında yapılan karşılaştırmalı araştırmalarda, kurum bakımı altında yaşayan çocuklarda daha fazla sorunlu davranış gözlenmiştir. Koruyucu aile ve kendi ailesi yanında büyüyen çocukların toplam problem puanı arasında ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Ayrıca koruyucu aile yanındayken kendi aileleriyle görüşen çocukların daha düşük düzeyde davranış ve duygusal sorunlar yaşadığı tespit edilmiştir (Üstüner ve diğerleri, 2005: 137-138).

Görüldüğü üzere koruyucu aile hizmetinden faydalanan çocuklar özellikle bu hizmetten faydalanmadan önce yaşadıkları çeşitli travmaların da etkisiyle birtakım sapma davranışları göstermekte ve yaşadıkları sevgi ve güven açlığından dolayı bağlanma sorunları yaşayabilmektedirler. Yaşadıkları psiko-sosyal sorunların etkisiyle bu çocuklar hayata atılmada yaşitlarına göre ne yazık ki bir adım daha geri planda kalmaktadırlar.

Özellikle bu hususta kafamızı kurcalayan; “Bu çocuklarımızın yaşadıkları derin suçluluk duygusunun altında yatan sebeplerin başında, ana ve/veya babalarından ayrı kalmalarında kendilerini suçladıkları ve bu durumun kendilerinden kaynaklandığını düşündükleri sonucuna varabilir miyiz?” sorusu olmuştur. Nitekim Türkiye’de bakıma ihtiyaç duyan çocuklara sunulan hizmetler, girdileri açısından son derece önemli bir seviye yakalanmış olmasına rağmen çıktıları açısından henüz istenen sonucu verememiştir.

Koruyucu aile hizmetinden yararlanan çocukların kendi aileleri ile görüşebilmekte olması, koruma ve bakım görevini üstlenmiş olan ailelerde tedirginlik oluşturmakta ve karşılıklı olarak bağlanma sorunları yaşanmasına sebebiyet verebilmektedir. Koruyucu aile hizmetinin kurum bakımına oranla bu çocuklar için yadsınamayacak kadar büyük önem taşıdığı açıktır. Bunun önemini kavramış, sıcacık yuvasını onlara açacak, sevgilerini koşulsuz olarak bu çocuklarla paylaşacak ailelerin varlığı gerek onlar için gerekse toplum için sağlıklı fertler kazanmak açısından son derece önemlidir.

8. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan uygulamalar ve yürütülmeye çalışılan sosyal hizmet politikaları ülkemiz adına oldukça sevindiricidir. Ancak evlat edinme ve bilhassa koruyucu aile hizmetlerinin geliştirilmesi konusunda yeterli tanıtım yapılmadığı gözlenmektedir. Bu konuda toplumun bilinç düzeyini artırıcı ve kaygılarını bertaraf edici çalışmalar yapılmalıdır.

Sayısı her yıl artmakta olan parçalanmış aile oranları göz önünde bulundurularak, yapılacak yasal düzenlemeler korunmaya ihtiyacı olan çocukların sayısı ve sorunları daha fazla artmadan vakitlice yapılmalıdır. Bir başka ifadeyle kırılma noktaları önceden tespit edilip, sorun bütün toplumu kuşatan boyut kazanmadan usulünce müdahale edilmelidir. Bu hususta alanında yetişmiş ve profesyonel bir bakış açısıyla konuya eğilebilecek meslek elemanlarının istihdam edilmesi son derece büyük önem arz etmektedir.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmetler arasında özellikle koruyucu aile sistemi ülkemizde birçok aile tarafından bilinmemektedir. Bu hizmeti sunan ailelere ise düzenli aralıklarla eğitim verilmediği bazı kamu kurumlarındaki gözlemlerimiz esnasında tespit edilmiştir. Koruyucu ailenin çocukla kuracağı bağın sağlıklı bir toplum yetiştirebilmek ve sunulacak hizmetin amacını yerine getirebilmek açısından oldukça büyük önem taşıdığı unutulmaması gereken temel hususların başında gelmektedir. Bu bağlamda ailelerin düzenli olarak denetlenmesinin yanında, kapsamlı bir eğitimden geçirilmeleri gerektiği de unutulmamalıdır.

Koruyucu aile ve evlat edinme hizmetinin yaygınlaştırılması için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın, ilgili bakanlıklar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile daha yoğun işbirliği içerisine girerek çocuklara yönelik faaliyetlerini ortaklar marifetiyle sürdürmeyi tercih etmesi daha isabetli olacaktır. Çocuklara yönelik gönüllü kuruluş faaliyetleri yadsınamayacak kadar çok ve çeşitlidir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’nın, bazı STK’lar ile imzalamış olduğu protokoller çerçevesinde işbirliği yapması da olumlu bir gelişmedir. Ancak, halkın bilgilendirilmesi ve koruyucu aile hizmetinin tanıtılması hususunda da sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapılmasında yarar vardır. Zira STK faaliyetleri,

toplumumuzda koruyucu aile olmanın öneminin yeterince anlaşılmasında kamu kurumlarına nazaran daha etkili bir işlev üstlenebilecek tarihi ve kültürel altyapıya sahiptir.

Şu hususu da gözden kaçırmamak gerekir ki; olumsuz durumlarla karşılaşan her çocuğa karşı ailelerin ve toplumun vicdani bir tavır sergilemesi aslında verilen hizmetin profesyonelliğine gölge düşürmektedir. Sosyal hizmet uygulamalarının hayırseverlik ve vicdani temellerden ziyade ‘hak temelli’ bir anlayış üzerine oturtulması, profesyonelleşmesi ve kurumsallaşması hem korunmaya ihtiyacı olan çocuklarımız hem onların aileleri hem de toplumumuzun bekası açısından büyük kazançlar sağlayacaktır. Böylece ortaya çıkabilecek çeşitli sorunların daha baştan önlenmesi ve ortaya çıktıktan sonra da en uygun şekilde çözülmesi kolaylaşacaktır.

Öte yandan, Türkiye’de var olan koruyucu aile sisteminin neden gelişemediğini değerlendirirken, alanda çalışan herkesin bilgi ve deneyiminden de yararlanmak, bu konuda bir senteze varmak gerekmektedir. Bu şekilde koruyucu aile hizmetinin profesyonelleşmesi ve yaygınlaşması daha kolay hâle gelecek, bu çocuklarımız sıcak aile ortamında iyi birer insan olarak yetişme ve hayata dört elle sarılma imkânına kavuşacaktır.

KAYNAKÇA

1. AĞIRMAN, M. (2006). Ailemizin Eksik Fertleri. *Fikir Dünyası Düşünce Dergisi*, 4, 94–99.
2. KARATAŞ, K. (2007). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18 (2), 7-19.
3. KORUYUCU AİLE YÖNETMELİĞİ, 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Resmi Gazete <http://www.koruyucuaille.gov.tr/mevzuat/koruyucu-aile-yonetmeli>, m.8, (Erişim: 10.01.2018).
4. ÖZBESLER, C. (2009). Koruyucu Aile Hizmetlerinde Değerlendirme Süreci. *Aile ve Toplum Dergisi*, 4 (16), 86-94.
5. SARIÇAM, İ. (2007). *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (7. Baskı). Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
6. SOSYAL HİZMETLER KANUNU (2828 sayılı), 27.05.1983 tarih ve 18059 sayılı Resmi Gazete.
7. *STRATEJİK PLAN 2010-2014* (2009). Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları.
8. TOK KIZILDAĞ, Ö. (2012). Koruyucu Aile Güvenli Bir Liman, *Biz Bir Aileyiz*, 1 (2): 60-61.
9. TOMANBAY, İ. (1999). *Sosyal Çalışma Sözlüğü*. Ankara: Selvi Yayınları.
10. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2014 , [http://www.tuik.gov.tr// Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2014](http://www.tuik.gov.tr//Yaşam%20Memnuniyeti%20Araştırması%202014), (Erişim: 30.11.2016).
11. TÜİK Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2018, [http://www.tuik.gov.tr// Yaşam Memnuniyeti Araştırması 2018](http://www.tuik.gov.tr//Yaşam%20Memnuniyeti%20Araştırması%202018), (Erişim: 15.08. 2019).
12. TÜİK İstatistiklerle Aile, 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18624>, (Erişim: 04.12.2016).
13. TÜİK İstatistiklerle Aile, 2018
[http://www.tuik.gov.tr/İstatistiklerle Aile, 2018](http://www.tuik.gov.tr/İstatistiklerle%20Aile%202018) (Erişim: 15.08.2019).
14. ÜNAL, V. (2015). Düünden Bugüne Kültürümüzde Koruyucu Aile Hizmetleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10 (6), 875-900. DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8181>
15. ÜSTÜNER, S., EROL, N., ve ŞİMŞEK, Z. (2005). Koruyucu Aile Bakımı Altındaki Çocukların Davranış ve Duygusal Sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12 (3): 130-140.
16. YAZICI, E. (2014). Türkiye’de Çocuk Koruma Sistemi ve Koruyucu Aile Bakım Yönteminde Yeni Yaklaşımlar. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 247-270.
17. YÖRÜKOĞLU, A. (1998). *Çocuk Ruh Sağlığı* (23. Baskı). Ankara: Özgür Yayınları.
18. YÖRÜKOĞLU, A. (2007). *Değişen Toplumda Aile ve Çocuk* (7. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.